

УДК: 911.3

## РЕТРОСПЕКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ УКРАЇНИ

*Поручинська І.В.*

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

Відображено ретроспективно-географічний розвиток території Північно-Західного економічного району України від палеоліту до сьогодення. Охарактеризовано основні часові періоди заселення та господарського освоєння території в межах сучасних Волинської та Рівненської областей. Виявлено просторове поширення найдавніших поселень регіону. Виділено найбільші тогочасні поселення для кожного з історичних періодів. Визначено особливості зміни адміністративно-територіального устрою Північно-західного економічного району.

**Ключові слова:** поселенська мережа, поселення, заселення території.

**Актуальність дослідження.** Дослідження, пов'язані із аналізом основних особливостей формування та розвитку території України, її заселення та сучасного освоєння регіонів, є складним та актуальним питанням, яке потребує детального вивчення.

**Метою статті** є аналіз історико-географічних особливостей заселення території Північно-Західного економічного району, який знаходиться у межах сучасних Волинської та Рівненської областей України.

**Виклад основного матеріалу.** Територія, обрана для дослідження має надзвичайно складну і своєрідну історію заселення та господарського розвитку, що зумовила особливості формування сучасної системи розселення.

Землі Північно-Західного економічного району були заселені з давніх-давен. Найперші свідчення проживання людей на території цього краю належать до кам'яного віку – палеоліту, що в цілому тривав від 3–2,5 мільйонів до 11 тисяч років тому. Найдавнішим поселенням Північно-Західного економічного району вважається стоянка біля с. Ростань Шацького району, де в кар'єрі на глибині 10–15 м зафіксовано сліди перебування людей. Ці сліди датовані 300–200 тисячами років. У період пізнього палеоліту територія регіону була заселена людьми щільніше. Свідченням цього є стоянки, виявлені в м. Луцьку, смт Торчин, с. Новостав, с. Полонка, а також поселення первісних мисливців, поблизу сіл Липи, Мирогощі Другої і Мирогощі Першої Дубнівського та Городка Рівненського районів. На поселеннях виявлено залишки жител з кострищами, крем'яні знаряддя праці, багато кісток мамонтів та інших тварин [2].

Подальший розвиток заселення відбувався у середньому кам'яному віці, або мезоліті, який тривав з X до VI тис. років тому. У селі Шепетині Дубенського району виявлено значне поселення доби мезоліту, на якому 12-10 тис. років тому проживали мисливці, що вже володіли луком та стрілами з крем'яними наконечниками. Виявлені

стоянки цього часу в с. Великий Мидськ, Сереховичі, Гораймівка, Лютка, Омит, Черск і Самари. На основі матеріалів, знайдених у мезолітних поселеннях, можна припустити, що основними видами господарювання у цей час були мисливство, збиральництво і рибальство.

Загалом під час мезоліту-кінця палеоліту поліська і волинська частини межиріччя Стиру і Горині були одним із основних ареалів розміщення поселень. Крім того, в його межах виділяють такі зосередження поселень: Малополіський із центром у місті Дубні, Волинський – між містами Луцьк і Рівне та Сарнівський. Загалом на території сучасних Волинської і Рівненської областей нараховувалось 103 поселення [9, с. 202-203].

Верхів'я річки Горині в добу неоліту (V-IV тис. до н.е.) було північно-східною околицею великого етнічного масиву, що охоплював Західну Волинь і Подністров'я, заселеною скотарськими племенами. В Корецькому, Рівненському й Дубенському районах відомо близько 10 неолітичних поселень, два з них, біля с. Лозова Рівненського району, частково досліджені [4].

Загалом поселення групувалися поблизу лісових масивів, уздовж рік та озер на високих і низьких терасах. Про це свідчать археологічні розкопки, проведені в с. Карасин, Розничі, Новосілки, Мала Осниця, Лахвичі, Люб'язь, Стара Виживка та ін.

У IV–III тисячоліттях до н. е. триває енеолітний період в історії давнього заселення Північно-Західного економічного району. Продовжується процес освоєння нових територій. Територію заселяли скотарсько-землеробські племена. Більш ранні племена поширювались у верхів'ях Горині і досягали лівобережжя Вісли. Їх поселення досліджені поблизу селища Гощі та с. Острова Радивилівського району. Пізніші набагато чисельніші племена охоплювали територію Середньої Європи, Волині та Поділля. Поселення цих племен виявлено в Острозькому, Здолбунівському, Рівненському та Дубенському районах.

На цій території були поселення ленпельської, трипільської, лійчастого посуду та інших культур в Луцьку, селах Зимне, Голишів, Лище, Маяки, Лежниця, Литовеж, Невір, Сераховичі, Бужковичі, Згорани [5].

У кінці III–на початку II тис. до н.е. (в добу ранньої бронзи) досліджувана територія була густо заселена більш-менш однорідними землеробсько-скотарськими племенами, які займали проміжну територію між Східною і Середньою Європою. Археологами виявлено близько 100 поселень і могильників. Частина з них досліджено в Здолбунівському, Острозькому, Рівненському та Дубенському районах. Найцікавіші матеріали здобуто під час розкопок і досліджень поховань у кам'яних гробницях на околицях с. Здовбиці (Здолбунівський р-н) та курганного могильника біля с. Іванного (Дубенський р-н). Майстерні кам'яних знарядь цього ж часу виявлено поблизу с. Городок Рівненського, с. Крилів Дубенського, с. Устенське Друге Здолбунівського районів. Численні археологічні пам'ятки краю, що відносяться до бронзового віку, вивчені в Берестечку, Торчині, Луцьку (Гнідава), Лищі. Серед них характеризують волинську групу тшинецько-комарівської культури 96 поселень, 14 могильників та інших пам'яток. Залізний вік (IX-X століття до н.е.) залишив пам'ятки у Володимирі-Волинському, в селах Зимне, Рованці, Городок, Кульчин, П'ятидні, Торчин, Забороль, Гірка Полонка, Липа, Стеблівка [6].

У III-II ст. до н.е. в II-VI ст. н.е. на території сучасної області поширюються ранньослов'янські племена зарубинецької та черняхівської культур. В с. Могиляках Острозького р-ну досліджено 4 поховання зарубинецької культури. Поселення черняхівської культури виявлено і частково досліджено поблизу сіл Марковичів і Підлужжя Дубенського району, а на поселеннях поміж селами Мирогощею Першою, Мирогощею Другою і Костянцем цього ж району розкопано кілька наземних жител.

У кінці VI – на початку VII ст. на території сучасних Волинської та Рівненської областей виникло об'єднання племен державного типу на чолі з дулібами-волинянами. У X ст. територія сучасної області ввійшла до складу Київської Русі. Це сприяло економічному і культурному розвитку краю. По берегах річок Горині, Случі, Стиру, Ікви виникли численні поселення та укріплення. На території області відомо близько 80 могильників, поселень та городищ. Укріплені міста, що тоді виникли, ставали центрами ремесла й торгівлі. У містах проживала феодальна верхівка. Знайдені поблизу Бегеня і Городка (Рівненський район), Висоцька (Дубровицький район), Торговиці (Млинівський район) скарби дорогоцінних прикрас,

що часто включають і грошові гривні, вказують на ступінь заможності окремих прошарків населення. Князь Володимир Великий заклав місто неподалік від давнього городища Велинь й назвав його Володимиром. Місто Володимир стає не тільки політичним, а й релігійним центром князівства. Звідси християнство, яке вже тут було в IX ст., поширювалося на землі інших племен [10].

Деякі з погоринських міст відіграли помітну роль в історії давньоруської держави і неодноразово згадуються в літописах. Багато з них поклали початок сучасним містам і селам: Дубен – Дубно, Корчеськ – Корець, Заречеськ – Заріцьк, Милеськ – Мильськ, Сапогинь – Сапожин, Небль – Нобель. Окремі поселення повністю зберегли свої старі назви до наших днів (Острог, Муравиця, Степань). Серед 11 міст, згаданих у літописах, найвизначнішу роль в історії краю відіграли Дорогобуж і Пересопниця, які в XI – XII ст. періодично були центрами удільних Пересопницького та Дорогобужського князівств Погориння [7].

У VI–IX ст. виникають “гради” (городища) – невеликі поселення, укріплені валами, ровами, дерев'яними або кам'яними стінами. Багато з них пізніше перетворилися на міста – ремісничо-торговельні осередки чи адміністративно-політичні центри [1]. У X–першій половині XI ст. виникли міста Червен, Волинь, Берестя, Любомль, Дорогобуж, Луцьк, Белз, Дзенцьоли. Одночасно з містами розвивалися й сільські поселення.

Більшість селищ були землеробсько-скотарськими осередками, а в окремих випадках – ще й ремісничими та промисловими центрами. Порівняльна характеристика селищ лісостепової та поліської зон X – середини XIV ст. вказує, що на тлі значного зростання селищ у лісостеповій зоні їх розвиток у поліській зоні йшов значно повільніше, а подекуди навіть припинявся.

У 1199 р. утворилась могутня Галицько-Волинська держава, яка була значною політичною та економічною силою. Галицько-Волинське князівство було одним з найбільших князівств періоду феодальної роздробленості Русі. До його складу входили Галицька, Перемишльська, Звенигородська, Тербовльська, Володимирська, Луцька, Белзька, Холмська та Берестейська землі, Пониззя (пізніше Поділля) а також територія між Східними Карпатами, Дністром і Дунаєм – Шипинська та Берладська землі, на яких згодом виникло Молдавське князівство). Галицько-Волинське князівство занепало через відсутність міцної централізованої княжої влади, надмірно сильні позиції боярської аристократії у політиці [8].

У 1349 р. Галицько-Волинська держава потрапила під владу Литви. До Волині належала

північно-західна частина Галичини та землі Володимирського, Луцького, Кременецького, Острозького, Дубенського, Ковельського, Старокостянтинівського, Заславського, Рівненського і частини Новоград-Волинського повітів. У 1452 р. були ліквідовані удільні столи і утворилися три повіті – Луцький, Володимирський і Кременецький. Вони існували до середини 1560-х років. Після Люблінської унії 1569 р. Волинське воєводство потрапило під владу Польщі. Починаючи з цього часу у зв'язку з розвитком козацького землеволодіння поширюється така форма розселення як хутори. Поява хутірського типу поселень на Поліссі пов'язується з проведенням лісорозробок і виплавою заліза. У XVI ст. мережа міських поселень стала щільнішою. У цей період існувало вже два типи міських поселень: міста і містечка. Завдяки розвитку феодално-кріпосницьких відносин на у XV–XVI ст. посилюються товарно-грошові відносини, розвивається внутрішня і зовнішня торгівля. Територією сучасних областей в середні віки пролягали торговельні шляхи із Львова через Броди, Радзивилів, Дубно, Острог, Гощу, Корець, Житомир до Києва, з Києва через Корець, Острог, Дубно, Луцьк на Польщу. По річці Горині плавали невеликі судна, на яких місцеві купці вивозили товари до Польщі та Балтійських портів.

Розвиток торгівлі й ремесла відобразився на зростанні міст. На географічній карті Європи, складеній в 1554 році фламандським картографом Г. Меркатором, позначено 29 населених пунктів Волині, в т.ч. Боремель, Вільгір, Дубровиця, Дорогобуж, Дубно, Клевань, Корець, Острог, Рівне, Степань. Луцьк і Володимир виконували функції політико-адміністративних, ремісничих, торговельних, культурно-освітніх центрів. Луцьк був одним із найбільших міст не лише Волині, а й України [1; 9]

Що ж до сільських громад на українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, то вони відзначалися різноманітністю форм і складових частин. Найхарактернішою була така структура, коли громада складалася з одного центрального села, від якого й походить її назва, та кількох сусідніх приселків. Територію громади села утворювали не лише поселення, що входили до її складу, а й навколишні землі та різноманітні угіддя, що поступово освоювалися [3].

На період розквіту феодалізму (початок XVII – XVIII ст.) припадає процес формування міських поселень. За своїми функціями вони відрізнялися від навколишніх сільських поселень, усе ж зберігаючи з ними тісні зв'язки. В сільській місцевості поширюються ткацтво, гончарство,

бондарство, в містах – виробництво сукон, ковдр, зброї, сільськогосподарських знарядь праці. Острог славився ювелірами, Дубно – зброярами, Степань – майстрами музичних інструментів. Ремісники у містах об'єднувалися в цехи. На території краю зароджуються підприємства, які були пов'язані з фільварковим господарством. Це – поташні (Клевань, Тучин, район Полісся, Межиричі), рудні (райони Дубровиці, Володимирця, Степані), гути (райони Бережного, Степані). В Острозі в 1580-1630 рр. діяло підприємство, яке виробляло папір. Малі міські поселення були основною формою міського розселення.

З розвитком товарного виробництва і капіталістичних виробничих відносин характер розселення істотно змінився. Капіталістичні підприємства використовували працю робітників, які проживали поряд з підприємствами, що зумовило концентрацію населення у таких поселеннях. Розвиток капіталістичних відносин на селі, ріст продуктивності аграрної праці зумовив вивільнення значної кількості селян, які в умовах вільного переміщення населення по території держави прямували до міста, поповнюючи лави робітників і збільшуючи кількість міського населення.

Після Люблінської унії 1569 року шляхетська Польща захоплює всю Волинь і створює Волинське воєводство, де проводить політику національного і релігійного пригноблення. У відповідь на посилення соціального, національного і релігійного гніту народні маси піднімалися на визвольну боротьбу. За Андрусівським договором 1667 року майже вся правобережна Україна, в т.ч. і землі Рівненщини і Волині, залишилась у складі Польщі.

Найбільшими містами в 1775 році були: Дубно – 1127 будинків, Острог – 765, Рівне – 543, Степань – 521, Клевань – 275, Корець – 272, Бережниця – 262, Здовбиця – 218, Торговиця – 182 будинки. Крім замків, культових споруд, всі інші будинки в містах були дерев'яні, переважно одноповерхові. Всупереч військовим і політичним подіям того часу, одним з перших найвизначніших центрів культурного пробудження краю став Острог. У 70-х роках XVI ст. у місті відкрилась греко-слов'янська школа. Вона була першою на Україні школою т.зв. вільних наук, її називали Острозькою академією. Навколо цього закладу гуртувалися педагоги, письменники, вчені, які своїми творами внесли значний вклад у розвиток української культури [4].

З другим поділом Польщі 1793 року частина Східної Волині відійшла до складу Російської імперії, а в 1795 році, після третього поділу, – вся Західна Волинь увійшла до Росії. Згідно з царським указом від 1797 року замість ліквідованого Волинського намісництва, було створено

Волинську губернію з центром в Новограді-Волинському, а з 1804 року – Житомирі. До губернії входило 12 повітів, у т.ч. на території Рівненщини – Рівненський, Дубенський та Острозький.

З проникненням капіталістичних відносин на окраїни Російської імперії і виникненням внутрішнього ринку в краї почала розвиватись мануфактура. У 1783-1831 рр. в Корці діяла фарфоро-фаянсова мануфактура. У 1816 році на суконних мануфактурах Рівненського повіту було зайнято 800 чоловік. У 20-х роках XIX ст. суконні мануфактури були в Рівному, Дубровиці, Бережному, Гощі, Гориньграді, Держаному, Самострілах, Сінному, Усті.

Друга половина XIX ст. характеризується значним промисловим розвитком краю, створенням нових підприємств. У 1873 році було побудовано залізницю Здолбунів-Ковель, у 1877 році Люблін-Ковель.

Внаслідок впровадження на початку XX століття столипінської аграрної реформи у волинських селах за 10 років переселено на хутори 14 відсотків селянських дворів. Тоді значка кількість землі була власністю поміщицьких господарств.

Перша світова та громадянська війни, безперечно, вплинули на характеристики розселення регіону. Так, скоротилася загальна кількість населення та середня людність поселень. У вересні 1920 року край потрапляє під польську окупацію. Утворюється Волинське воєводство з центром у Луцьку, а територія Рівненщини виявилась поділеною між Волинським і Поліським воєводствами. До складу Волинського воєводства увійшли Дубенський, Острозький (у 1925 році перетворений на Здолбунівський), Рівненський та Костопільський ( утворений 1 січня 1925 року) повіти. До Поліського воєводства разом із західнобілоруськими землями включено Сарненський повіт (29 листопада 1930 року повіт передано Волинському воєводству). Селяни становили 80 % всього населення. Забороняється українська мова в державних установах, школах. Землю роздають польським колоністам-осадникам. Численні страйки, виступи населення проти влади придушуються [11].

Восени 1939 року, Волинська та Рівненська області як і більшість західноукраїнських земель, були окуповані радянськими військами і приєднані до УРСР. Тут було встановлено Радянську владу. Відновилось викладання в школах українською мовою, ліквідоване безробіття, націоналізовано землю та промислові підприємства.

Разом з тим влада принесла нові випробування місцевому населенню. Прискореними темпами розпочалась колективізація з застосу-

ванням насильницьких методів залучення селян до колгоспів. Бідніше населення радо сприймало заходи нової влади, а селяни середнього статку та заможні вкрай негативно поставились до соціалістичних перетворень на селі. Жертвами сталінських репресій в 1939-1940 рр. стали селяни, представники національно свідомої інтелігенції, члени націоналістичних політичних партій. Тисячі людей були виселені на спец поселення на схід радянської країни.

У 1946 р. Волинська область складалася з 30 районів (роль районних центрів виконували 8 міст, 13 містечок і 9 сіл), Рівненська область – також із 30 районів (9 міст, 4 містечка і 17 сіл). Водночас в регіоні нараховувалося 4 міста обласного підпорядкування – Луцьк, Володимир-Волинський, Ковель, Рівне.

Протягом повоєнних років важливу роль у розвитку міст відіграв новий адміністративно-територіальний поділ України. Загальна кількість поселень зросла за рахунок перейменування сіл і райцентрів у міста й селища міського типу. Виконання функцій районних центрів сприяло росту їх за рахунок підприємств і закладів районного значення, а також збільшення міського населення. Оскільки основні кошти у післявоєнний період спрямовувалися на відновлення і розвиток великих міст, насамперед Луцька, Рівного, Ковеля, то ці міста зростали швидшими темпами.

У зв'язку з освоєнням Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну (кінець 50–х–початок 60–х років XX ст.) виникають нові міські поселення: Нововолинськ (1957), Жовтневе (1960). Більшість міських поселень розвивалися екстенсивно, ріст промислового виробництва супроводжувався різким збільшенням чисельності зайнятих у промисловості. Це зумовило збільшення міського населення загалом [1]. Почали давати продукцію такі потужні промислові підприємства, як Рівненський завод високовольтної апаратури, Рівненський завод тракторних запасних частин, Рівненський завод газорозрядних приладів, Рівненський льонокомбінат, Рівненська фабрика нетканих матеріалів, Костопільський домобудівний комбінат та інші.

До 1962 р. відбулись істотні адміністративні зміни, що стосувалися ліквідації одних районів, та передання їхньої території іншим. У результаті, значно зменшилась загальна кількість районів. Так, у 1962 р. у межах Волинської і Рівненської областей існувало по 19 адміністративних районів, причому лише у 17 роль районних центрів здійснювали міста (Володимир-Волинський, Горохів, Камінь-Каширський, Ківерці, Ковель, Луцьк, Любомль, Нововолинськ, Дубно, Дубровиця, Здолбунів, Корець, Костопіль, Острог, Рівне, Сарни, Червоноармійськ).

Упродовж 1962-65 рр. витримувалась загальна тенденція до зменшення кількості районів. Зокрема, у Волинській і Рівненській областях їхнє число скоротилося на сім. Наступний дворічний відрізок часу характеризувався поверненням до зростання територіальної структури областей, і у 1967 р. Волинська і Рівненська області збільшилися кількісно на три адміністративні райони, і в їхніх межах стало нараховуватися по 15 таких територіальних одиниць. Зміни, що відбулись в наступні роки, вже не мали кардинального впливу на зміну адміністративно-територіального складу території. Динаміки зазнала тільки внутрішня структура районів, що переважно зводилося до зміни кількості сіл чи сільських рад [9].

Впродовж 1972-2001 рр. відбулись деякі зміни у межах адміністративної структури областей на рівні районів. Так, на території Любомльського району був виділений Шацький район (центр смт Шацьк), а у межах Радивилівського (колишній Червоноармійський) району виокремився Демидівський район (центр смт Демидівка), і в загальному їх стало 32. Крім того, місто Острог набуло статусу міста обласного підпорядкування, збільшилась загальна кількість міст – смт Рожище та смт Березне набули статусу міст районного підпорядкування, села Рокині та Дубище були віднесені до категорії селищ міського типу, збільшилась кількість сільських рад та сільських населених пунктів – відповідно на 75 і 16.

Сучасна система розселення Північно-Західного економічного району має тривалий історичний період свого становлення і розвитку і сформувалась на середину 1990-х років, проте на сучасному етапі триває її трансформація та удосконалення.

### Література

1. Влах М. Р. Історико-географічні передумови формування системи розселення Волинської області / М. Р. Влах, В. І. Поручинський // Історія української географії. – Львів : [б. в.], 2007. – С. 32–39.
2. Влах М. Р. Регіональні особливості природного руху населення України / М. Р. Влах, В. І. Поручинський, І. В. Поручинська // Географія і сучасність : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 4. – 2010. Вип. 12 (24). – С. 168–175.
3. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження / П. В. Гураль. – Львів: ЛЬВДУВС, «Край», 2008. – 468 с.
4. Дем'янчук Г. С. Українське краєзнавство: сторінки історії / Г. С. Дем'янчук, Б. Г. Дем'янчук, А. Г. Дем'янчук. – К., 2006. – 296 с.
5. Історія Волині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrmandry.com.ua/index.php?id=698>
6. Історія Волині. З найдавніших часів до наших днів:

- монографія / відп. ред. : О. Г. Михайлюк. – Львів : Вища школа, 1988. – 238 с.
7. Котляр М. Ф. Волинська земля: з історії складання державної території Київської Русі / М. Ф. Котляр // Історія та історіографія України. – К. : Наукова думка, 1985. – с. 19–32.
  8. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – Львів, 1999. – 176 с.
  9. Круль В. П. Ретроспективна географія поселень Західної України : Монографія / В. П. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с.
  10. Рівненщина в контексті історичного краєзнавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bestreferat.ru/referat-113143.html>
  11. Тимошенко В. І. Волинь в період української революції і громадянської війни (1917-1920 рр.) / Тимошенко В. І. // Велика Волинь: минуле і сучасне. Тези літературної конференції. – Житомир : [б. в.], 1993. – С. 64–65.

### References

1. Vлах M. R. Istoryko-geohrafichni peredumovy formuvannya systemy rozselennya Volyns'koyi oblasti / M. R. Vлах, V. I. Poruchyns'kyu // Istoryiya ukrayins'koyi heohrafiyi. – L'viv : [b. v.], 2007. – S. 32–39 (Ukrainian).
2. Vлах M. R. Rehional'ni osoblyvosti pryrodnoho rukhu naselennya Ukrayiny / M. R. Vлах, V. I. Poruchyns'kyu, I. V. Poruchyns'ka // Heohrafiya i suchasnist' : zb. nauk. pr. Nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova. – K. : Vydvo Nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova. Ser. 4. – 2010. Vyp. 12 (24). – S. 168–175 (Ukrainian).
3. Hural' P. F. Terytorial'na hromada v Ukrayini: istorykopravove doslidzhennya / P. V. Hural'. – L'viv: L'VDUVS, «Kray», 2008. – 468 s (Ukrainian).
4. Dem'yanchuk H. S. Ukrayins'ke krayeznavstvo: storinky istoriyi / H. S. Dem'yanchuk, B. H. Dem'yanchuk, A. H. Dem'yanchuk. – K., 2006. – 296 s (Ukrainian).
5. Istoryiya Volyni [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukrmandry.com.ua/index.php?id=698>
6. Istoryiya Volyni. Z naydavnishykh chasiv do nashykh dnev: monohrafiya / vidp. red. : O. H. Mykhaulyuk. – L'viv : Vyshcha shkola, 1988. – 238 s (Ukrainian).
7. Kotlyar M. F. Volyns'ka zemlya: z istoriyi skladannya derzhavnoyi terytoriyi Kyivskoyi Rusi / M. F. Kotlyar // Istoryiya ta istoriohrafiya Ukrayiny. – K. : Naukova dumka, 1985. – s. 19–32 (Ukrainian).
8. Kryp'yakevych I. Halyts'ko-Volyns'ke knyazivstvo / I. Kryp'yakevych. – L'viv, 1999. – 176 s (Ukrainian).
9. Krul' V. P. Retrospektyvna heohrafiya poselen' Zakhidnoyi Ukrayiny : Monohrafiya / V. P. – Chernivtsi: Ruta, 2004. – 382 s (Ukrainian).
10. Rivnenshchyna v konteksti istorychnoho krayeznavstva [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.bestreferat.ru/referat-113143.html>
11. Tymoshenko V. I. Volyn' v period ukrayins'koyi revolyutsiyi i hromadyans'koyi viyny (1917-1920 rr.) / Tymoshenko V. I. // Velyka Volyn': mynule i suchasne. Tezy literaturnoyi konferentsiyi. – Zhytomyr : [b. v.], 1993. – S. 64–65 (Ukrainian).

**Поручинская И. В. Ретроспективные особенности заселения территории Северо-Западного экономического района Украины.** Отображено ретроспективно-географическое развитие территории Северо-Западного экономического района Украины от палеолита к настоящему времени. Охарактеризованы основные часовые периоды заселения и хозяйственного освоения территории в пределах современных Волынской и Ровенской областей. Выявлено пространственное распространение самых древних поселений региона. Выделены наибольшие тогдашние поселения для каждого из исторических периодов. Определены особенности изменения административно-территориального уклада Северо-Западного экономического района.

**Ключевые слова:** поселенческая сеть, поселение, заселение территории.

**Poruchynska I. V. Retrospective features of settling territories of North-Western economic district of Ukraine.**

Retrospectively-geographical development of territory of the North-Western economic district of Ukraine from a paleolith to present time is represented. The basic sentinel periods of settling and economic mastering of territory within the limits of the modern Volyn and Rivne areas are described. Spatial distribution of the oldest settlements of region is deduced. Peculiarities of settling of inhabitants on this territory in various historic periods are characterized. The features of change of administrative-territorial device of the North-Western economic district are certain.

It is set as a result that earth of the North-Western economic district were populated very a long ago. The first-ever certificates of residence of people on territory of this edge belong to lithoidal age - paleolith that on the whole lasted from 3-2,5 millions to 11 thousand years of back.

In a period a late paleolith territory of region was populated by people denser. Further development of settling took place in middle lithoidal age, that lasted from X to VI of thousand years of back.

In time of neolith settlements formed group near-by forest arrays, уздовж year and lakes on high and subzero terraces.

In IV - III millenniums the process of mastering of new territories proceeds. Territory was occupied by agricultural for a cattle breeder tribes. In time of early bronze the investigated territory was thickly populated by the more or less homogeneous tribes of agricultural cattle breeder.

In the end VI - at the beginning VII of century on territory of the modern Volyn and Rivne areas there was an association of tribes of state type. In X of century territory of modern area entered in the complement of Kyiv Rus. It assisted to economic and cultural development of edge.

Cities that arose up then became the centers of handicraft and trade. Some of cities played a noticeable role in history of the Old Russian state and repeatedly remembered in chronicles. Many from them put beginning to the modern cities and villages.

In VI- IX a century arise up "hails" (sites of ancient settlement) are the small fortified settlements. Many from them later grew into cities - handicraft-trade cells or administratively-political centers.

Most of settlements were the cells of agricultural cattle breeder, and on occasion - yet and by handicraft and industrial centers. In 1199 the Galychina-Volyn state that was considerable political and economic force appeared, however falling into a decay for lack of the strong centralized princely power, superfluously strong positions of boyar aristocracy in politics.

The later Volyn province got under power of Poland. Beginning such form of розселення as farms spreads from this time. In XVI of century the network of municipal settlements became denser. In this period there were already two types of municipal settlements : cities and small towns.

Development of trade and handicraft was represented on the increase of cities. There is a process of forming of municipal settlements on the period of bloom of feudalism.

With development of commodity production character of placing changed substantially. Concentration of population observed in those settlements, where were placing of enterprise, and it mainly there were cities.

In 1920 the Volyn province appears with a center in Lutsk, and territory of the Rivne region appeared divide between the Volyn and Polesye provinces.

During post-war years an important role in development of cities was played by the new administrative-territorial division of Ukraine. The common amount of settlements grew due to redesignating of villages and district centers in cities and settlements of municipal type.

In future there was a change of administrative-territorial device of the Volyn and Rivne areas her transformation and improvement last on the modern stage.